

Ильдар Калиев¹, Арман Акишев², Борис Поломарчук³
¹ КЕАҚ «Торайғыров Университет»,
«Философия және әлеуметтік ғылымдар» кафедрасының
профессоры, саяси ғылымдарының кандидаты
e-mail: kaliev7719@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-2331-3726>
² КЕАҚ «Торайғыров Университет», профессор,
саяси ғылымдарының докторы
e-mail: armanfir@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-2387-8284>
³ КЕАҚ «Торайғыров Университет», «Философия және
әлеуметтік ғылымдар» кафедрасының аға оқытушысы
e-mail: borisvictor@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-3301-5965>
(Павлодар, Қазақстан)

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ҚОҒАМ МЕН БІЛІК ДИАЛОГЫН ІСКЕ АСЫРУДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК МЕДИА

Андатпа. Бүгінде Қазақстанда мемлекеттік органдар мен халық арасындағы өзара қарым-қатынастың тиімділігін арттыру және трансформациялау міндеті тұр. Бұл зерттеу Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К. Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Жолдауында атап көрсетілген «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасы аясында әлеуметтік медианың рөлін қарастырады. Зерттеуде сипаттамалық, аналитикалық және салыстырмалы әдістер қолданылып, мемлекеттік билік пен азаматтық қоғамның өзара әрекеттесуіндегі әлеуметтік желілердің ерекшеліктері талданады. Сондай-ақ, қайталама деректерді өңдеу әдістері пайдаланылды, оның ішінде ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің ұлттық статистика бюросының мәліметтері, «Зерде» ұлттық инфокоммуникациялық холдингі» АҚ деректері негізінде көрсеткіштер талданды. Әлеуметтік желілер сындарлы диалогтың алаңы ретінде қарастырылады, ал олардың саяси және әлеуметтік әсері зерттеудің негізгі бағытына айналды.

Түйін сөздер: әлеуметтік желілер, бұқаралық коммуникация, БАҚ, ақпараттандыру, саяси коммуникация, желілік коммуникация, желілік ресурстар, қоғам, ақпараттық мәдениет, құқықтық реттеу, жеке деректер, саяси қатысу, билік, азаматтық қоғам.

Ильдар Калиев, Арман Акишев, Борис Поломарчук СОЦИАЛЬНЫЕ МЕДИА В РЕАЛИЗАЦИИ ДИАЛОГА ОБЩЕСТВА И ВЛАСТИ В КАЗАХСТАНЕ

Аннотация. Сегодня в Казахстане стоит задача повышения эффективности и трансформации взаимоотношений между государственными органами и населением. В данном исследовании рассматривается роль социальных медиа в рамках концепции «Слышащее государство», обозначенной Президентом Республики Казахстан К.К. Токаевым в его Послании народу Казахстана от 2 сентября 2019 года «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». В исследовании применены описательный, аналитический и сравнительный методы, проведен анализ особенностей взаимодействия социальных сетей с государственными органами и гражданским обществом. Также использованы методы обработки вторичных данных, включая показатели, основанные на данных Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК, а также АО «Национальный инфокоммуникационный холдинг «Зерде». Социальные медиа рассматриваются как площадка для конструктивного диалога, а их политическое и социальное влияние становится ключевым направлением исследования.

Ключевые слова: социальные сети, массовая коммуникация, СМИ, информатизация, политическая коммуникация, сетевая коммуникация, сетевые ресурсы, общество, информационная культура, правовое регулирование, персональные данные, политическое участие, власть, гражданское общество.

Ildar Kaliyev, Arman Akishev, Boris Polomarchuk SOCIAL MEDIA IN THE IMPLEMENTATION OF THE DIALOGUE BETWEEN SOCIETY AND GOVERNMENT IN KAZAKHSTAN

Abstract. Abstract. Today, Kazakhstan faces the task of improving the efficiency and transforming the relationship between government agencies and the population. This study examines the role of social media within the framework of the «Hearing State» concept outlined by the President of the Republic of Kazakhstan, K.K. Tokayev, in his Address to the People of Kazakhstan on September 2, 2019, titled «Constructive Public Dialogue is the Foundation of Stability and Prosperity in Kazakhstan». The study employs descriptive, analytical, and comparative methods to analyze the characteristics of social media interaction with government agencies and civil society. Additionally, methods for processing secondary data were utilized, including indicators based on data from the Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of Kazakhstan and the National Infocommunication Holding «Zerde» JSC. Social media are considered platforms for constructive

dialogue, and their political and social influence serves as a key focus of the research.

Key words: *social networks, mass communication, mass media, informatization, political communication, network communication, network resources, society, information culture, legal regulation, personal data, political participation, government, civil society.*

Кіріспе

Әлеуметтік желілер, маңызды байланыс құралдары санатына жатады дегені орынды болар. Бастапқыда мүдделер бойынша жеке қарым-қатынас механизмі ретінде ойластырылған олар бүгінде ақпараттың басым құралы және адамдар арасындағы өзара әрекеттесу тәсілі болып табылады. Мемлекеттің коммуникацияның осы арнасына деген қызығушылығы: қоғамның сұраныстарына тез жауап беру және өз шешімдерін қабылдаудың ашықтығы. Сонымен қатар, екі көзқарасты ескере отырып: а) коммуникаторлар әлеуметтік маңызды ақпаратты таратады, б) реципиенттер өзекті мәселелерді анықтау және қабылданған шешімдерге қоғамның реакциясы үшін түсініктемелер мен хабарламаларға «батырылады».

Әлеуметтік желілер – маңызды әлеуметтік функцияны-коммуникативті қамтитын ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар мен әлеуметтік өзара әрекеттесудің квинтэссенциясы.

Әлеуметтік медианың үстемдігі жағдайында қоғамдық коммуникациялардың негізгі бөлігі әлеуметтік-желілік кеңістікке ауысады, оны «қоғамдық маңызы бар мәселелерді талқылау кезінде билік пен стейкхолдерлердің өзара әрекеттесуін қамтамасыз ететін бұқаралық коммуникация құралдарының (медиа арналардың) жиынтығы» деп түсіну керек [1, 57]. Қоғамдық коммуникация құбылысының негізінде орналасқан әлеуметтік желілер ақпарат алмасудың жылдамдығына, модификациясына айтарлықтай әсер етеді [2, 33]. Адамдардың абсолютті саны үшін жариялылық, ашықтық және қол жетімділік принциптеріне қоғамдық коммуникацияның желілік формасы аясында қол жеткізуге болады.

Мемлекеттік басқару мекемелері қызметінің белгілі бір деңгейінде интернет-ресурстардың әсері айтарлықтай байқалады. Бұл әлеуметтік желілер қоғамдық басқарудың барлық уақыттарында өзін «социум-билік» ынтымақтастығы аясында оны өзгертудің ең тиімді құралы ретінде көрсетті. Бұл жерде билік машинасы мен халық арасындағы қашықтықты азайту маңызды, бұл билік адамдарының, органдардың жеке беттері мен аккаунттарына байланысты болды. Ресми беттердің өсіп келе жатқан беделі оларды талдауды және адамдар мен билік арасындағы өнімді қатынастарды қамтамасыз ету үшін диалог алаңдары форматында қолдануды кешенді бақылауды қамтиды.

XXI ғасырдың басында саяси ғылымда әлеуметтік медиа мен әлеуметтік желілердің әлеуметтік және саяси маңыздылығын қарастыруда зерттеу белсенділігінің өсуі байқалды. Бұл белсенділіктің айрықша белгілері әлеуметтік медианың әртүрлі өкілдерінен алынған деректерді жинау және

статистикалық және математикалық талдау әдістерін қолдана отырып, осы деректерді одан әрі өңдеу деп санауға болады. Жүргізілетін зерттеулердің негізгі бағыттары: пайдаланушыларды дескриптивті талдау, БАҚ деректерін пайдалануды ынталандыру, сәйкестікті таныстыру, осы БАҚ-тың әлеуметтік өзара әрекеттестіктегі рөлі, сондай-ақ ақпараттық ашықтық пен құпиялылық.

Мысалы, американдық зерттеуші Дж. Голбек «Trust on the World Wide Web: A Survey» жұмысында дүниежүзілік желідегі сенімнің әртүрлі аспектілерін зерттейді: мазмұнға, қызметтерге және адамдарға деген сенім. Ол әртүрлі веб-қосымшаларда функционалдылық пен интерфейсті жақсарту үшін сенім ресурсы қалай қолданылатынына мұқият назар аударады [3].

АҚШ азаматтарының әлеуметтік желілердегі парақшаларында жариялайтын саяси-идеологиялық мазмұнды талдау негізінде американдық сарапшылар тобы әлеуметтік медианың ерекше әрі маңызды байланыс арнасы болып табылатыны туралы қорытындыға келді. Бұл байланыс арнасы кең әрі әртүрлі қоғамдық топтарды тарту мүмкіндігімен қатар, белгілі бір нысанға қатысты құндылықтық-эмоционалды қабылдауды қалыптастыруға ықпал ететін психологиялық құрал ретінде қызмет етеді [4].

М. Bene өзінің «Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People» атты еңбегінде жастардың Facebook-ті жиі пайдалану деңгейі мен олардың қазіргі билікке деген көзқарасы арасында кері байланыс бар екенін анықтады. Яғни, жастар Facebook-тегі ақпаратты неғұрлым көп оқыса, билікке деген теріс көзқарасы артады; ал билікке деген көзқарасы теріс болған сайын, Facebook-ті жиі пайдаланады [5]. Осылайша, кейбір шетелдік сарапшылардың пікірінше, әлеуметтік желілер билік органдарына қатысты негативті пікірлердің таралуына ықпал ететін алаң ретінде қарастырылады.

Медиа зерттеуші С.Л. Уразова дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарында аудиторияны көбіне «бұлыңғыр масса» ретінде қабылдау байқалатынын атап өтеді. Ал әлеуметтік медида аудитория белгілі бір контурға ие болып, «ұнату», түсініктеме қалдыру және репост жасау арқылы жекелендіріледі. Осындай жекеленген әрі бір мезетте ауқымды аудиторияның болуы әлеуметтік медида бұқаралық ақпарат құралдарының белсенді болуын алдын ала анықтайды [6, 31].

Ш. Килыбаева мен А. Нұршановтың зерттеу нәтижелері әлеуметтік желілердегі саяси контенттің қазақстандық жастар арасында саяси хабардарлық деңгейін арттыруға, қатысушылық сезімін күшейтуге және мемлекеттің тұрақты демократиялық дамуына жәрдемдесуге ықпал ететінін көрсетеді [7].

Қазақстандағы әлеуметтік желілерді заңнамалық реттеу қазақстандық ғалымдар М.О. Танекова мен Т.Е. Ержановтың жұмысында қарастырылған [8].

Бұқаралық ақпарат құралдарының рөліне, олардың саясатпен өзара іс-қимылына, Қазақстанның медиа кеңістігін институционализациялауға, оның ақпараттық саясатына арналған қазақстандық ғалымдардың ғылыми еңбектерінің ішінде Е.К. Алияров, Г.Ж. Ибраева, А.А. Морозов,

Р. А. Нұртазина, Ю.О. Бұлуктаев, А.С. Сәрсенбаев, Г.С. Сұлтанбаева, С.Х. Барлыбаева, А.С. Әбілқасова.

Жұмыстың мақсаты Қазақстан Республикасында билік пен қоғам диалогын құруда коммуникацияның негізгі арнасы ретінде әлеуметтік желілерді пайдалану шарттарын айқындау, сондай-ақ осы процестің ағымдағы жай-күйін талдау болып табылады.

Мақаланың негізгі міндеттері:

- әлеуметтік желінің ерекшелігін әлеуметтік орта ретінде анықтау;
- саясат саласына әлеуметтік желілерді белсенді енгізудің қазіргі кезеңінде Интернеттегі саяси коммуникацияның негізгі нысандарын, арналары мен тәсілдерін ашу және нақтылау;
- Қазақстанда азаматтық қоғамды жандандыру факторы ретінде оларды пайдалану бағыттарын анықтау мақсатында әлеуметтік желілерге талдау жасау;
- әлеуметтік желілердің азаматтардың саяси және сайлау қалауларын қалыптастыру процестеріне әсерін зерттеу.

Зерттеу әдістері

Жұмысты дайындау кезінде мемлекеттік билік пен азаматтық қоғам өкілдерінің қарым-қатынас процесінде әлеуметтік желілерді пайдалану ерекшеліктерін ашатын сипаттамалық, аналитикалық және салыстырмалы әдістер қолданылды. Сипаттамалық әдіс мемлекеттік билік пен азаматтық қоғам өкілдері арасындағы байланыста әлеуметтік медианы пайдалану ерекшеліктерін сипаттау үшін қолданылды. Әдіс шеңберінде әлеуметтік желілердегі өзара іс-қимылдың негізгі сипаттамаларын анықтау жүргізілді, сондай-ақ мемлекеттік органдардың онлайн-коммуникацияны жүргізу тәсілдері сипатталды.

Жиналған деректерді терең талдау үшін аналитикалық әдіс қолданылды. Екінші деректерге негізделген негізгі көрсеткіштер мен тенденциялар зерттелді.

Деректерді талдау азаматтар мен мемлекеттердің әлеуметтік желілерді пайдалануға қатысу деңгейлерін анықтауға, сондай-ақ осы процестің кедергілері мен перспективаларын анықтауға мүмкіндік берді. Салыстырмалы әдіс Қазақстан мен шет елдердің билік пен қоғамның қарым-қатынасы үшін әлеуметтік желілерді қолдану саласындағы тәсілдерін салыстыру үшін пайдаланылды. Шетелдік жұмыстарды талдау негізінде халықаралық деректер базасынан қазақстандық контексте бейімделуі мүмкін үздік тәжірибелер анықталды. Бұдан басқа, салыстырмалы әдіс Қазақстандағы түрлі әлеуметтік платформалардың қажеттілігіне талдау жүргізуге, елдегі жоғары мемлекеттік билік өкілдерінің әлеуметтік желілердегі белсенділік көрсеткіштерін анықтауға.

Зерттеу барысында қосымша ақпаратты жинау және өңдеу жүргізілді. Мемлекеттік және халықаралық ұйымдар жариялаған ресми есептер мен статистика қолданылды. Бұл нәтижелерді сенімді және дәлелденген мәліметтер негізінде негіздеуге мүмкіндік берді.

Мемлекеттік басқаруда әлеуметтік желілерді пайдаланудың табысты үлгілерін анықтау үшін халықаралық деректер базасынан жарияланымдарға зерттеу жүргізілді. Зерттеу әдістерін таңдауда кешенді тәсілді қолдану мәлімделген тақырыпты талдаудың объективтілігі мен тереңдігін қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Нәтижелерді талқылау

Қазіргі уақытта әлеуметтік медиа – бұл қоғамдағы билік институтының беделін қалыптастыру мен насихаттаудың керемет ақпараттық-коммуникативтік механизмі. Сарапшылар оң беделді сақтау және сенімді қалыптастыру үшін екі шартты атайды: билік органдары қызметінің ашықтығы және жұртшылықпен екіжақты симметриялы қарым-қатынас. Бұл қарым-қатынастың тиімділігінің белгілері: әлеуметтік белсенділік деңгейін арттыру, билік құрылымдарының қызметіне ықпал ету. Билік органдарының беделі халықтың сенім деңгейімен тікелей байланысты. Мұндай сценарийде халықтың тыныштық сезімі бар, егер олар билік органдарына жүгінсе, олардың өтініштерін шешуге көмектеседі. Нәтижесінде «мемлекеттік құрылымдардың Халықпен ынтымақтастығының төмен тиімділігі осы құрылымдарға және олардың нақты өкілдеріне қатысты халықтың едәуір бөлігінің төмен сенімімен анықталады, бұл халықтың едәуір бөлігінің әлеуметтік белсенділігін айтарлықтай төмендетеді» [9, 25].

Биліктің беделін нығайтудың, азаматтардың оған деген сенімін арттырудың маңызды шарты оның әлеуметтік медиадағы жұмысқа деген көзқарасын қайта қарау болып табылады. Мемлекеттік қызметшілердің қомақты үлесі қызметтік қызметтің осы учаскесін елемейтіні немесе онымен жосықсыз айналысатыны жасырын емес. Әлеуметтік-желілік қоғамдық кеңістіктегі коммуникациялар шенеуніктерден «шығармашылық, инновация және батылдықты талап етеді, бірақ азаматтардың көпшілігі әлеуметтік медианы күнделікті тәжірибеде қолданатындығын ескермеу қауіпті» [10]. Виртуалды кеңістікте біз адамдарды өздерінің өмірлік қақтығыстарын шешуге биліктің қызығушылығына сендіруге тырысуымыз керек.

Барлық деңгейдегі билік органдарының ресми сайттарына қатысты оларды толтыруға және технологиялық сипаттамаларға қойылатын талаптар нормативті түрде бекітілген. Әдетте, орталық мемлекеттік органдардың сайттары бірдей үлгі бойынша құрылады (диалогтық терезелерді орналастыру, түстерді безендіру, сілтемелер құрылымы және т.б.).

Ашық әкімшілікте әлеуметтік желілер электронды қатысуды дамытудың интернет технологиясы ретінде қолданылуы мүмкін және қолданылуы керек [11, 192]. Сонымен қатар, қазіргі уақытта әлеуметтік желілер мемлекет пен қоғамның диалогы мен ынтымақтастығының тиімді құралы мәртебесіне ие болмады. Мұның бірнеше негізгі себептері бар.

Ең алдымен, аккаунт иелері (шенеуніктер) өз іс-әрекеттерінде басшылықтың бұйрықтарымен шектелген тұлғалар. Олардың мазмұнының айдарлары-жаңалықтар, пресс-релиздер, кейбір кездесулерден алынған бейнематериалдар, қол жеткізілген жетістіктер, мерекелерге сәлемдесу және т.б., онда, әдетте, ыңғайсыз фактілерге орын жоқ.

Екіншіден, билік органдары басшыларының ашық диалог құруға кедергі келтіретін коммуникативтік және коммуникациялық сауаттылығының жеткіліксіздігін атап өткен жөн. Мұндай факторларға мыналар жатады: интернет кеңістігіндегі бағдарлау проблемалары немесе шенеунік-технократиялық көзқарастардың жариялылықтан басым болуы. Мемлекеттік қызметшілердің бұл түрі үшін әлеуметтік желілерді пайдаланушылармен байланыс орнатуға көмектесетін қарым-қатынас стилі мен тілін табу оңай емес сияқты.

Шындығында, қоғамның өзі билікпен өркениетті өнімді диалогқа әлі дайын емес. Ашушандық, бос сөз, көптеген пайдаланушылардың мәселесіне жеткіліксіз сұңғу диалог құруға кедергі келтіреді, ал «пошта қоқысы» интернет кеңістігін пайдасыз ақпараттық шумен толтырады.

Шенеуніктер әлеуметтік желілерді қолдана отырып, халықпен жүйелі түрде жұмыс істеуге ұмтылғанымен, оның осы процедураға қатысу статистикасы өте қарапайым. Бұл объективті себептерге байланысты:

- жарияланған материалдың сапасы шаблондық сипаттағы мәтіндік ақпараттың, бейнелер мен инфографиканың жетіспеушілігінен зардап шегеді;

- мазмұнды ақпараттық бағыттағы нақты мазмұнмен, жаңалықтар хабарламаларының пресс-релиздерімен толтыру;

- әлеуметтік-желілік алгоритмдердің пайдаланушылардың күнделікті жаңалықтар арнасын құруға әсері. «Заманауи Алгоритмдер олардың әзірлеушілеріне цифрлық шекараларды автоматты түрде құруға және «Интернет» желісіндегі пайдаланушыларды немесе ақпараттық платформаларды тікелей бұғаттамай ақпаратқа қол жеткізуді шектеуге мүмкіндік беретін жеткілікті күрделі және түсініксіз құралдарға айналуға [12, 26].

Ерекшелігіне байланысты билік жариялаған медиа өнім ойын-сауық мазмұнымен толық бәсекеге түсе алмайды, бұл оның пессимизациясына әкелуі мүмкін. Әдетте пайдаланушы алдымен өзінің ақпараттық арнасында достарының жаңа фотосуреттерін немесе оқиғаларын, ойын-сауық бейнелерін, жарнамаларды және т. б. көреді, содан кейін ғана мемлекеттік органдардың ақпаратын көреді;

- танымал медиа тұлғалармен және пікір көшбасшыларымен интеграцияның болмауы. Өз көріністерінің әртүрлі нысандарындағы Блогинг мақсатты аудиторияның жоғары сұранысына ие болуды жалғастыруда, өз кезегінде өзара интеграция мүдделі пайдаланушыларды мемлекеттік органдардың беттеріне тартуға және өз жарияланымдарының қамтылуын арттыруға мүмкіндік береді.

Әлеуметтік медиа-бұл адамдармен жүйелі байланыста болу. Оның әсері эмоциялар мен сезімдерге әсер ету арқылы тиімді. Осыған байланысты мұнда дәстүрлі БАҚ-қа қарағанда басқа тәсілді қолдану қажет.

Қазіргі уақытта әлеуметтік медианың қоғамдық-саяси байланыстарға, соның ішінде әлеуметтік желілерге әсері туралы көзқарастар мен пікірлер сәйкес келмейді.

Біріншіден, әлеуметтік желілердің саяси ангаждalған қатысушылары саяси белсенді қазақстандықтардың елеусіз бөлігін білдіреді. Екіншіден,

желі билік органдары үшін орынды ұсыныстардың маңызды диалог алаңы болған кезде отандық интернет-кеңістіктің қоғамдық-саяси сегментінің жақсы өсу құбылысы қалыптасты.

Әлеуметтік желілерде мемлекеттік қызметшілермен еркін қарым-қатынас жасау мүмкіндігі болған жағдайда, азаматтар, егер ол ағымдағы міндеттерді шешу жолдарын таппаса, енді билікпен қандай да бір уағдаластыққа дайын болады. Сонда кері байланыс орнату, бір нәрсені түзету мүмкіндігі Халықпен кездейсоқ қарым-қатынастан гөрі нәтижелі болуы мүмкін. Шындығында, әлеуметтік желілердегі коммуникацияның әлеуеті осылай көрінеді [13, 47].

Қазіргі уақытта Интернет желісінің кең мүмкіндіктері өзара іс-қимылдың нақты форматтары түрінде Қазақстандағы билік пен қоғам арасындағы диалог құру процесіне қолданылады. Форматтардың тізімі мен мазмұны коммуникацияның мақсаттары мен әдістеріне байланысты өзгеруі мүмкін, бірақ қазіргі кезде қол жетімді және қолданылатын формалардың нақты тізіміне назар аударуды тоқтату перспективалы болып көрінеді.

Біріншіден, бұл мемлекеттік органдардың ресми интернет-порталдары. Айта кету керек, онда ресми форматта ұсынылған ақпарат бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік желілердегі ақпаратқа қарағанда салыстырмалы түрде аз пайдаланушыларды тартады, олар түсініктеме беру мүмкіндіктерімен, эмоционалды бояумен бірге жүруі мүмкін және мазмұны жағынан қарапайым. Осыған қарамастан, мемлекеттік құрылымдардың ресми порталдары шеңберінде көзделген ақпараттық және коммуникативтік мүмкіндіктерді бағаламауға болмайды. Мысалы, азаматтардың мемлекеттік органға жүгініп, жедел жауап алу мүмкіндігі бар. Бұл қоғам мен билік арасындағы тиісті өзара әрекеттесуді ұйымдастырудың перспективалық әдісін білдіреді.

Мемлекеттік органдар тарапынан ұсынылатын ақпараттық-коммуникациялық қызметтерді дамыту мақсатында 2000 жылы «Ұлттық ақпараттық технологиялар» АҚ(НІТЕС) құрылды. Қазіргі уақытта бұл ұйым біздің еліміздегі қоғам мен билік арасындағы диалогты жетілдіруге арналған ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту саласындағы маңызды жобаларды іске асыруда. Осы жобалардың қатарында «Электрондық үкімет» порталы, Е-нотариат, Е-лицензиялау, «Мобильді үкімет», «Ашық үкімет», түрлі ақпараттық жүйелер және тағы басқалар бар.

2020 жылғы маусымнан бастап Қазақстанның мемлекеттік органдарының сайттарын мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарының бірыңғай платформасына (ЕПІР МО) көшіру жүзеге асырылды. ЕПІР МО жобасын құрудың мақсаты мемлекеттік органдардың ақпараттық контентін жариялау үшін алаң ұсыну бойынша кешенді қызметті іске асыру болып табылады:

- барлық МО ақпараты мен қызметтерін бір ыңғайлы және қолжетімді интерфейсте, оның ішінде мобильді құрылғыларға бейімделген шоғырландыру;

- цифрлық контенттің, мемлекеттік қызметтер тізімі мен пайдалы ақпараттың бірыңғай репозиторийі;

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар және АҚ қамтамасыз ету саласындағы бірыңғай талаптарға сәйкес АҚ қамтамасыз ету;
- интернет желісін пайдаланушыларға 3 тілдегі бірыңғай құрылымға сәйкес ресми, өзекті және сенімді контент ұсыну [14].

2021 жылдан бастап Қазақстан азаматтарының электрондық өтініштері мен онлайн петицияларын қабылдау мен өңдеудің ресми сайты – e-Otinish жобасы сәтті іске асырылуда. Біздің еліміздің кез келген азаматы енді шағым, өтініш немесе сұрау салуды Қазақстанның кез келген мемлекеттік органына жібере алады және сол арқылы билік органдарымен кері байланыс жасай алады. Өтініш беруші өзінің өтініш беру мерзімін, оны өңдеу сапасын және т. б. бақылай алады. ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің деректері бойынша 2023 жылдың сегіз айында мемлекеттік органдарға e-Otinish порталы арқылы 1 миллион 822 мыңнан астам өтініш келіп түсті. Өтініштердің негізгі бөлігі жерді пайдалану мәселелеріне қатысты. Бұл 122 мыңнан астам немесе 7%, тұрғын үй – коммуналдық шаруашылық-шамамен 101 мың немесе 5,5%, салықтық әкімшілендіру-93 мыңнан астам немесе 5,2%, құрылыс – 58 мың немесе 3,2%, әлеуметтік қорғау – 51 мың немесе 2,8% және т.б. [15].

Осылайша, Қазақстан билігі халықпен диалогқа шығуға тырысады деп айтуға болады. Әлеуметтік желілердегі биліктің жұмысымен бірдей мақсатты көздейтін пысықталған және ыңғайлы қызметтер құрылуда – азаматтардың өмірін жеңілдету және ыңғайлы ету. Сонымен қатар, сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық қаупі айтарлықтай төмендейді. Алайда, қазіргі жағдайда бұл жеткіліксіз. Билік өкілдері өз жұмысында әлеуметтік желілерді пайдалану перспективасын неғұрлым тез түсінсе, халықтың өмір сүру деңгейі де соғұрлым тез жақсарады, оған тек таза көшелер, жақсы ұсталған үйлер мен дамыған инфрақұрылым ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік билікке деген адалдықтың артуы жатады.

Қазақстандағы қоғам мен билік диалогын іске асырудың екінші өзекті нысаны – әлеуметтік желілер. Дүние жүзіндегі ең заманауи және миллиондаған пайдаланушылары бар бұл азаматтардың қоғамдық өзара әрекеттесу құралы бүгінде билік пен қоғам арасындағы қарым-қатынасты құруда маңызды рөл атқарады. Бұған ақпаратты алу мен берудің қарапайым форматы және әлеуметтік желілердің танымалдылығының жоғары деңгейі қол жеткізеді. Мұның бәрі билік органдарының аккаунттарын ұйымдастырудың, оларды жүргізудің және осы ресурстар арқылы азаматтармен өзара әрекеттесудің маңыздылығын қамтамасыз етеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда Facebook, Instagram, Vkontakte және WhatsApp, YouTube, Telegram медиа-платформалары және басқа да әлеуметтік желілер тараған. Олардың арқасында қазақстандықтар жаңалықтарды, блогтарды белсенді оқиды, бейнелерді көреді және қоғамдық-саяси пікірталастарға қатысады [16, 59]. Елімізде 14,6 миллионға жуық ұялы байланыс абоненттері өздерінің мобильді құрылғыларынан Интернетке қол жеткізе алады [17]. 2022 жылдың желтоқсанында Қазақстанда 12 536 400 Facebook қолданушысы болды, бұл оның барлық халқының 64,9% құрады. Олардың көпшілігі әйелдер болды – 56,3%. 25

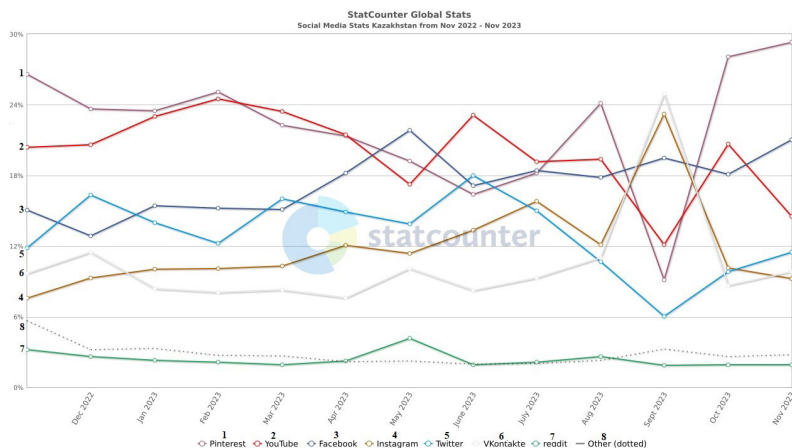
пен 34 жас аралығындағы адамдар пайдаланушылардың ең үлкен тобы болды (3 500 000 пайдаланушы). 2022 жылдың желтоқсанында Қазақстанда 11 108 900 Instagram қолданушысы болды, бұл оның барлық халқының 57.5% құрады. Олардың көпшілігі әйелдер болды – 57,5%. 25 пен 34 жас аралығындағы адамдар пайдаланушылардың ең үлкен тобы болды (3 100 000) [18].

Келесі қызықты мәліметтерді gs.statcounter.com сайты келтіреді. Facebook қолданушыларының саны 2022 жылдың наурызында күрт артқаны байқалады. Бұл қайғылы Қаңтар оқиғаларынан кейінгі кезеңмен және Президент Қ.К. Тоқаевтың елдегі ең ауқымды саяси реформалар пакетін ұсынған Жолдауымен тұспа-тұс келді [19]. Осы кезеңде интернет кеңістігінде Қазақстанның саяси жағдайына қатысты қызу пікірталастар өрбіді.

Ал Instagram қолданушыларының саны сол уақытта аздап төмендегені байқалады. Алайда, кейінірек Facebook қолданушыларының саны айтарлықтай азайғаны тіркелді, бұл Қазақстан халқының көпшілігінің саясатсыздыққа бейімділігін көрсетеді.

Қазіргі жағдайға келетін болсақ, Қазақстандағы электрондық ресурстардың танымалдығы туралы қазіргі жағдайды 1-суреттен байқауға болады [20].

1-сурет. Әлеуметтік желілерді пайдаланушылар санының динамикасы

Бір қызығы, ең танымал әлеуметтік интернет-ресурстардың қатарына Pinterest хостингі кіреді, ол пайдаланушыларға онлайн режимінде суреттер қосуға, оларды тақырыптық коллекцияларға орналастыруға және оларды басқа пайдаланушылармен бөлісуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, 2023 жылдың қыркүйегінен бастап Қазақстанда осы әлеуметтік желіні пайдаланушылар санының жарылғыш өсуі байқалды. Айта кетейік, Pinterest 2016 жылы Қазақстанда бұғатталған [21], бірақ 2017 жылдың тамыз айындағы жағдай бойынша қол жетімді болды. Бірақ 2023 жылдың қыркүйек айының соңынан бастап сайт қайтадан қол жетімді емес. Осы

интернет-ресурсқа қолжетімділік цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің 2019 жылғы 31 желтоқсандағы және 2020 жылғы 13 қаңтардағы интернет-казино жарнамасына байланысты құқыққа қарсы мазмұнға сілтемелерді таратқаны үшін ұйғарымдары негізінде шектелді [22]. Бірақ бұл ретте Pinterest сервисінің мобильді қосымшасы Қазақстанда штаттық режимде жұмыс істейді. Сонымен қатар, пайдаланушылар қосымшаға кіру проблемалары мезгіл-мезгіл пайда болатынын атап өтеді.

Facebook және Instagram әлеуметтік желілерін пайдаланушылар санының өзгерісінде қызықты үрдістерді байқауға болады. Бұл платформалардың, әсіресе Instagram-ның, танымалдылығының айтарлықтай өсуі 2023 жылдың қыркүйегінде тіркелді. Мұны Қазақстандағы саяси маусымның басталуымен, атап айтқанда, 1 қыркүйекте Мемлекет басшысының жыл сайынғы Жолдауымен байланыстыруға болады. Дәл осы сәттен бастап еліміздің саяси интернет кеңістігінде белсенді жарияланымдар көбейіп, белгілі бір азаматтар санатының қызығушылығын оятты.

Алайда, бұл құбылысты жыл сайын қайталанатын үрдіс деп атау әлі ерте. Мемлекет басшысының қыркүйектегі Жолдаулары дәстүрге айналғанымен, соңғы жылдары еліміздегі әртүрлі саяси оқиғалар, оның ішінде Қаңтар оқиғасы, конституциялық референдумдар, түрлі деңгейдегі сайлау науқандары және «кезектен тыс» Жолдаулар бұл дәстүрге өзіндік өзгерістер енгізді. Сондықтан азаматтардың қызығушылығы әрдайым бірдей деңгейде бола бермейді.

Айта кету керек, gs.statcounter.com сайтының деректері TikTok сияқты әлеуметтік желінің танымалдылығын есепке алмайды. Ал 2023 жылдың соңында TikTok танымалдылығы бойынша Қазақстанда Instagram-нан кейінгі екінші орында болды. Онда 10,2 миллионға жуық қазақстандық контентті көреді және жасайды [23]. TikTok тез арада жаңа іздеу жүйесіне айналууда. Қазіргі уақытта TikTok пайдалы мазмұнның қоймасына айналып, сарапшылар мен бизнестің белсенді қолдану алаңына айналды. 2022 жылдың бірінші тоқсанында TikTok аудиториясының өсуі әртүрлі жас топтарында 33%-ды құрады, ал шілде айына қарай өсім негізінен 45 жастан асқан сегментке байланысты тіркелді [24].

Instagram мен TikTok-тың Қазақстанда кең танымал болғанына қарамастан, сарапшылардың көпшілігінің пікірінше, Facebook дәстүрлі түрде ең ірі әлеуметтік белсенді және саясаттандырылған мақсатты аудиториясы бар әлеуметтік желі болып қала береді. Бұл платформада жазылушылар саны бойынша көшбасшы – боксшы Геннадий Головкин (1,3 миллион жазылушы). Алайда, арнадағы белсенділік өте төмен: хабарламалар сирек жарияланады және ақпарат көлемі шектеулі. Оның үстіне, жазылушылардың басым бөлігі Қазақстан азаматтары емес.

Әлеуметтік желілерде белсенді ұсынылған қоғам қайраткерлерінің қатарына келесілер жатады: бұрынғы бала құқықтары жөніндегі уәкіл Аружан Саин (61 мың жазылушы), заңгер Джохар Өтебеков (66 мың жазылушы), Парламент Мәжілісінің депутаты Мұрат Әбенев (65 мың жазылушы) және саясаттанушы Досым Сәтбаев (53 мың жазылушы).

Орталық билік органдарының аккаунттары арасында ең көп жазылушы Қазақстан Президентінің Aqorda ресми аккаунтында (84 мың жазылушы). Арнадағы ақпарат мазмұнды, екі тілде жарияланады, көптеген фотосуреттер мен бейнероликтер ұсынылады. Мемлекет басшысының қызметі туралы толық бақылау мүмкіндігін және белгілі бір оқиғаларға түсініктемелерді қамтамасыз етеді. Алайда, пікірлер санына қарағанда, азаматтар бұл мүмкіндікті белсенді пайдаланбайды және басқа байланыс арналарын артық көреді.

Қазақстан Премьер-Министрінің аккаунтында 57 мың жазылушы бар, ал Қазақстан Республикасы Парламентінің аккаунтында небары 4,9 мың жазылушы тіркелген.

2019 жылы Қазақстан Президенті Қ.К. Тоқаев: «Кейбір шенеуніктерге қарапайымдылық, адами қарым-қатынас жетіспейді. Олар адамдарға жақын болуы керек. Халыққа қызмет көрсетуде ашықтық үшін қажетті барлық коммуникация құралдарын пайдалана білу қажет. Кері байланыс орнату да үлкен пайда әкеледі» [25], – деп атап өткен болатын. Алайда, шенеуніктердің аккаунттарындағы жазылушылар саны блогерлермен және басқа да пайдаланушылармен салыстырғанда айтарлықтай аз, әсіресе қоғамдық-саяси ортадан тыс салаларда.

Бұл жағдай азаматтардың саясатқа қызығушылығының төмендігін және ойын-сауық, сән, мотивация сияқты салаларға көбірек көңіл бөлетінін тағы да растайды. Өз кезегінде, шенеуніктер де әлеуметтік желілер арқылы халықпен диалогты жандандыруға аса белсенділік танытып отырған жоқ.

Осыған байланысты әлеуметтік желілерде қызықты әрі мазмұнды контентті насихаттау, сапалы, пайдалы және өзара әрекетке бағытталған жазбаларды орналастыру маңызды болып табылады. Сонымен қатар, мемлекеттік тілде контент өндіруге ерекше назар аудару қажет, себебі қазақ тілді аудитория ана тілінде сапалы контенттің тапшылығын әлі де сезінуде.

Сонымен, азаматтардың интернет кеңістігінде билікпен өзара әрекеттесудің үшінші нысаны – бірлескен нормашығармашылық қызмет. Қазіргі уақытта нормативтік-құқықтық актілердің жобаларын көпшілік алдында талқылау әрбір дерлік заң жобасы үшін міндетті рәсімге айналды. Бұл тек коммуникацияның бір түрі ғана емес, сонымен қатар мемлекеттік органдар мен қоғамның болашақ құқықтық ортаны қалыптастыру жөніндегі бірлескен жұмысы.

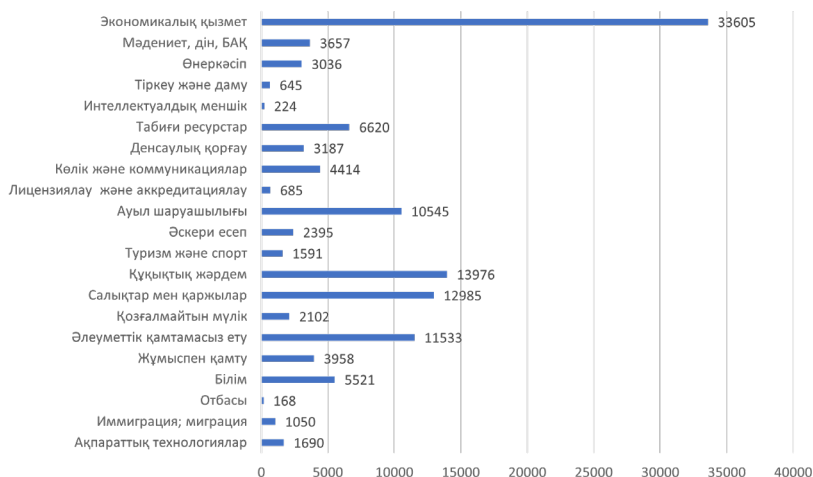
Қазақстанда бұл нысан «Ашық НҚА» порталы арқылы жүзеге асырылады. Бұл портал нормативтік-құқықтық актілердің жобаларын мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдармен келісу сатысына дейін талқылау үшін құрылған. Порталда орналастырылған НҚА саны 2-суретте көрсетілген [26].

Портал келесі міндеттерді шешуге бағытталған:

- пайдаланушылар үшін әзірленетін НҚА қолжетімділігін қамтамасыз ету;
- пайдаланушымен кері байланысты қамтамасыз ету (түсініктеме беру, дауыс беру);
- нормативтік-құқықтық актілер саласында қандай да бір жаңашылдықты ілгерілетуге қатысты қоғамдық пайымды қалыптастыруды қамтамасыз ету;

- кейінгі талдау үшін қорытынды есептілікті қалыптастыруды қамтамасыз ету [27].

2-сурет. НҚА саны

Қорытынды

Көптеген заманауи мемлекеттердің тәжірибесі ақпараттың қолжетімділігінің, билік пен қоғамның коммуникация нысандарының түбегейлі өзгеруі демократияландырудың, саяси және әлеуметтік өзгерістердің алғышарты болып табылатынын көрсетеді.

Сенімге сүйене отырып, әлеуметтік желілер институттарға қатысты қосымша немесе балама өзара әрекеттесуді реттеуші – лоббистік қызмет субъектісі ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты әлеуметтік желі тұрақтандыру функциясын орындайды, дағдарыс кезеңдерінде оның икемділігін арттыру арқылы әлеуметтік институттар жүйесінің бұзылуына жол бермейді. Бұл функция желі мүшелері арасындағы ақпарат алмасуды жақсарту, жалпы мінез-құлық ережелерін құру; ұжымдық әрекеттерді үйлестіру арқылы жүзеге асырылады. Әлеуметтік желінің бірегейлігі – бейресми колдау көрсетілетін, көлденең байланыстар жүйесінде. Басқаша айтқанда, әлеуметтік желілер ресми институттардың кемшіліктерін түзетіп, қоғамдық қатынастарды реттеудің балама жолдарын ұсынады. Сонымен қатар, олар мемлекеттік басқару әдістерінің тиімсіздігін анықтау және құқықтық қатынастардағы олқылықтарды табу арқылы билік пен қоғам арасындағы кері байланысты қамтамасыз етеді.

Мемлекеттік органдар мен жекелеген мемлекеттік қызметшілер үшін әлеуметтік желілерді тиімді пайдалану маңызды міндет болып табылады. Олар азаматтарды өзекті, сапалы және жедел ақпаратпен қамтамасыз етуді, қоғамдық пікірді ескеруді және кері байланысты орнатуды қамтуы тиіс. Мұндай тәсіл, бір жағынан, мемлекеттік органдардың қоғамның үмітіне сәйкес келуіне ықпал етсе, екінші жағынан, билікті заңдастыру және

халық арасында сенімді имидж қалыптастыру миссиясын орындайды. Нәтижесінде бұл мемлекеттік биліктің оң бейнесін қалыптастырып қана қоймай, мемлекеттік саясаттың стратегиялық мақсаттарын іске асыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, әлеуметтік желілерді коммуникацияның негізгі арнасы ретінде пайдалану және азаматтармен сындарлы диалог құру – бұл екі маңызды шарт орындалғанда ғана мүмкін болатын күрделі процесс. Біріншіден, билік өкілдері әлеуметтік желілерде кәсіби жұмыс істеу құзыретін игеруі қажет. Екіншіден, олар қоғамның сынына ашық әрі психологиялық тұрғыдан дайын болуы тиіс. Әлеуметтік желілерде халық өзін билікпен тең құқылы диалогтың қатысушысы ретінде сезінуге мүмкіндік алады. Егер бұл шарттар сақталмаса, билік өкілдері негативтерге дұрыс реакция бере алмай, жағдайды бақылаудан шығарып алуы және сындарлы диалог құру мүмкіндігінен айырылуы ықтимал.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Зотов В.В., Губанов А.В. Формирование пространства публичных коммуникаций субъекта РФ в условиях превалирования социальных медиа // Общество: социология, психология, педагогика. – 2019. – №3 (59). – С. 57.
2. Шарков Ф.И. Социальные сети как основа формирования пространства публичных коммуникаций // Коммунология. – 2019. – Т.7. – №4. – С. 33.
3. Golbeck, J. Trust on the World Wide Web: A Survey [Text] / J. Golbeck // Foundations and Trends in Web Science. – 2008. – Vol. 1. – Nr 2. – P. 131–197.
4. Bakshy E. Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook / <http://science.sciencemag.org> (қаралған уақыты: 16.12.2023).
5. Bene M. Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People. Social Media + Society. 2017. April – June. / <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305117716273> (қаралған уақыты: 16.12.2023).
6. Уразова С.Л. Социальные сети как форма общественного диалога и массовых коммуникаций / С.Л. Уразова // Журналистика и массовые коммуникации. – 2016. – № 2. – Т. 150. – С. 31.
7. Килыбаева Ш. Влияние социальных медиа на политическое поведение казахстанской молодежи / Ш. Килыбаева, А. Нуршанов // Центральная Азия и Кавказ. – 2020. – Т. 23. – № 3. – С. 52–63. DOI 10.37178/ca – С. 20.3.05. – EDN XGOLCR
8. Танекова М.О., Ерджанов Т.К. Правовое регулирование социальных сетей в Республике Казахстан // Вестник КазНУ. Серия международные отношения и международное право. – Т. 71. – №3 (2015).
9. Голуб О.Ю. Современные модели социального диалога с использованием каналов электронной коммуникации: региональное измерение // Siberian Socium. – 2020. – Т.4. – №2 (12). – С. 25.
10. Рослякова М.В. Социальные сети в профессиональной деятельности государственных служащих: российская практика и зарубежный опыт // Социодинамика. – 2019. – №9.
11. Парфенчик А.А. Использование социальных сетей в государственном управлении // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2017. – №2. – С. 192.
12. Косоруков А.А. Алгоритмы поисковых машин и социальных сетей как фактор становления цифровой публичной сферы // Политика и Общество. – 2018. – №2. – С. 26.
13. Александрова Ю.А. Политическая коммуникация власти и общества в социальных сетях: потенциальная роль в становлении новой модели российского государственного управления // Правовая культура. – 2016. – №3 (26). – С. 47.
14. Мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарының бірыңғай платформасы / <https://www.nitec.kz/ru/proekty/edinaya-platforma-internet-resursov-gosorganov>. (қаралған уақыты: 17.12.2023).
15. Бас прокуратураның статистика комитеті «e-Otinish» ақпараттық жүйесін іске қосты. 28.08.2023 https://el.kz/bas-prokuraturanyn-statistika-komiteti-e-otinish-aqparattyq-zhuyesin-iske-qosty_87475 (қаралған уақыты: 17.12.2023).
16. Kilybayeva, S., Nassimova G., Massalimova A. The Kazakhstan's Youth Engagement in Politics // Studies of Transition States and Societies. – 2017. – Vol. 9, Issue 1. – P. 59.

17. Freedom House. Freedom on the Net 2019. The Crisis of Social Media. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2019/crisis-social-media> (қаралған уақыты: 17.12.2023).
18. Instagram users in Kazakhstan / <https://napoleoncat.com/stats/instagram-users-in-kazakhstan/2022/12/> (қаралған уақыты: 17.12.2023).
19. Social Media Stat Kazakhstan / <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/kazakhstan>. (қаралған уақыты: 17.12.2023).
20. Social Media Stat Kazakhstan / <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/kazakhstan>. (қаралған уақыты: 17.12.2023).
21. В Казахстане заблокировали фотостоки за экстремизм и порнографию. 21 апреля 2016 г. // <https://web.archive.org/web/20160815220031/http://dixnews.kz/articles/zhizn/21527/> (қаралған уақыты: 17.12.2023).
22. Блокировку Pinterest в Казахстане объяснили в министерстве. 23 апреля 2021 // <https://tengrinews.kz/internet/blokirovku-pinterest-v-kazahstane-obyasniili-v-ministerstve-435494/> (қаралған уақыты: 17.12.2023).
23. Мармونتова Т., Тажибаев А. Социальные сети 2023: как сильно политизирован казахстанский сектор Интернета. // <https://nicrus.ru/analytics/socialnie-seti-2023-kak-silno-politizirovan-kazahstanskiy-sektor-interneta/> (қаралған уақыты: 17.12.2023).
24. Там же.
25. Президент РК: Чиновникам не хватает простоты в общении с населением. 2 апреля 2019 год. // https://www.inform.kz/ru/prezident-rk-chinovnikam-ne-hvataet-prostoty-v-obschenii-s-naseleniem_a3513019 (қаралған уақыты: 18.12.2023).
26. Ашық НҚА / <https://legalacts.egov.kz/application/infographics> (қаралған уақыты: 18.12.2023).
27. Ашық НҚА / <https://legalacts.egov.kz/about> (қаралған уақыты: 18.12.2023).

REFERENCES:

1. Zotov V.V., Gubanov A. V. Formirovanie prostranstva publicnykh kommunikatsii i sub'ekta RF v usloviyakh prevlirovaniya sotsial'nykh media [Formation of the public communications space of the subject of the Russian Federation in the context of the prevalence of social media] *Obshchestvo: sotsiologiya, psikhologiya, pedagogika*. – 2019. – No3 (59). – p. 57.
2. Sharkov F. I. Sotsial'nye seti kak osnova formirovaniya prostranstva publicnykh kommunikatsii [Social networks as the basis for the formation of a public communication space] *Kommunikologiya*. – 2019. – T.7. – No4. – p. 33.
3. Golbeck, J. Trust on the World Wide Web: A Survey [Trust on the World Wide Web: A Survey] [Text] J. Golbeck Foundations and Trends in Web Science. – 2008. – Vol. 1. – No 2. – pp. 131–197.
4. Bakshy E. Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook [Exposure to ideologically diverse news and opinion on Facebook] <http://science.sciencemag.org> (accessed: 16.12.2023).
5. Bene M. Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People. *Social [Influenced by Peers: Facebook as an Information Source for Young People] Media + Society*. 2017. April – June. <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2056305117716273> (accessed: 16.12.2023).
6. Urazova S.L. Sotsial'nye seti kak forma obshchestvennogo dialoga i massovykh kommunikatsii [Social networks as a form of public dialogue and mass communications] S. L. Urazova *Zhurnalistika i massovye kommunikatsii*. – 2016. – No 2. – T. 150. – p. 31.
7. Kilybaeva, SH. Vliyaniye sotsial'nykh media na politicheskoe povedeniye kazakhstanskoy molodezhi [The impact of social media on the political behavior of Kazakh youth] SH. Kilybaeva, A. Nurshanov *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*. – 2020. – T.23. – No3. – pp. 52–63. – DOI 10.37178/ca-c.20.3.05. – EDN XGOLCR
8. Tanekova M.O., Erdzhanov T.K. Pravovoe regulirovanie sotsial'nykh setei v Respublike Kazakhstan [Legal regulation of social networks in the Republic of Kazakhstan] *Vestnik KazNU. Seriya mezhdunarodnye otnosheniya i mezhdunarodnoye pravo*. – T. 71. – No3 (2015).
9. Golub O.YU. Sovremennyye modeli sotsial'nogo dialoga s ispol'zovaniem kanalov ehlektronnoi kommunikatsii: regional'noe izmerenie [Modern models of social dialogue using electronic communication channels: a regional dimension] *Siberian Socium*. – 2020. – T.4. – №2 (12). – S. 25.
10. Roslyakova M.V. Sotsial'nye seti v professional'noi deyatel'nosti gosudarstvennykh sluzhashchikh: rossiyskaya praktika i zarubezhnyi opyt [Social networks in the professional activities of civil servants: Russian practice and foreign experience] *Sotsiodinamika*. – 2019. – №9.
11. Parfenchik A. A. Ispol'zovanie sotsial'nykh setei v gosudarstvennom upravlenii [The use of social media in public administration] *Voprosy gosudarstvennogo i munitsipal'nogo upravleniya*. – 2017. – №2. – S. 192.
12. Kosorukov A.A. Algoritmy poiskovykh mashin i sotsial'nykh setei kak faktor stanovleniya tsifrovoy publichnoi sfery [Algorithms of search engines and social networks as a factor in the formation of the digital public sphere] *Politika i Obshchestvo*. – 2018. – №2. – S. 26.

13. Aleksandrova YU. A. Politicheskaya kommunikatsiya vlasti i obshchestva v sotsial'nykh setyakh: potentsial'naya rol' v stanovlenii novoi modeli rossiiskogo gosudarstvennogo pravlениya [Political communication of government and society in social networks: a potential role in the formation of a new model of Russian public administration] *Pravovaya kul'tura*. – 2016. – №3 (26). – S. 47.
14. Memlekettik organdardyń internet-resurstarynyń biryńǵai platformasy [Unified platform of internet resources of state bodies] <https://www.nitec.kz/ru/proekty/edinaya-platforma-internet-resurov-gosorganov>. (accessed: 17.12.2023).
15. Bas prokuraturanyń statistika komiteti «e-Otinish» aqparattyq zhyiesiniskeqosty. [The statistics committee of the prosecutor general's office launched the e-Otinish information system] 28.08.2023 https://el.kz/bas-prokuraturanyń-statistika-komiteti-e-otinish-aqparattyq-zhyiesin-iske-qosty_87475/. (accessed: 17.12.2023).
16. Kilybayeva, S., Nassimova G., Massalimova A. The Kazakhstan's Youth Engagement in Politics [The Kazakhstan's Youth Engagement in Politics] *Studies of Transition States and Societies*. – 2017. – Vol. 9. – Issue 1. – P. 59.
17. Freedom House. Freedom on the Net 2019. The Crisis of Social Media. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2019/crisis-social-media>. (accessed: 17.12.2023).
18. Instagram users in Kazakhstan <https://napoleoncat.com/stats/instagram-users-in-kazakhstan/2022/12/> (accessed: 17.12.2023).
19. Social Media Stat Kazakhstan <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/kazakhstan>. (accessed: 17.12.2023).
20. Social Media Stat Kazakhstan <https://gs.statcounter.com/social-media-stats/all/kazakhstan>. (accessed: 17.12.2023).
21. V Kazakhstane zablokirovali fotostoki za ehkstremizm i pornografiyu. [Photo stocks blocked in Kazakhstan for extremism and pornography] 21 aprelya 2016 g. <https://web.archive.org/web/20160815220031/http://dixinews.kz/articles/zhizn/21527/>. (accessed: 17.12.2023).
22. Blokirovku Pinterest v Kazakhstane ob'yasnili v ministerstve. [Pinterest blocking in Kazakhstan explained in the Ministry] 23 aprelya 2021 <https://tengrinews.kz/internet/blokirovku-pinterest-v-kazakhstane-obyasnili-v-ministerstve-435494/ru> (accessed: 17.12.2023).
23. Marmontova T., Tazhibayev A. Sotsial'nye seti 2023: kak sil'no politizirovan kazakhstanskii sektor Interneta. [Social Networks 2023: how highly politicized is the Kazakh Internet sector] <https://nicrus.ru/analytics/socialnie-seti-2023-kak-silno-politizirovan-kazakhstanskii-sektor-interneta/>. (accessed: 17.12.2023).
24. Tam zhe.
25. Prezident RK: Chinovnikam ne khvataet prostoty v obshchenii s naseleniem. [President of the Republic of Kazakhstan: Officials lack simplicity in communicating with the population.] 2 aprelya 2019 god. https://www.inform.kz/ru/prezident-rk-chinovnikam-ne-hvataet-prostoty-v-obshchenii-s-naseleniem_a3513019. (accessed: 18.12.2023).
26. Ashyk NKA [Open RLA] <https://legalacts.egov.kz/application/infographics>. (accessed: 18.12.2023).
27. Ashyk NKA [Open RLA] <https://legalacts.egov.kz/about>. (accessed: 18.12.2023).